

La llengua m'és l'únic refugi

Hélène Cixous
Palma, Lleonard Muntaner, 2009
Joana Masó (ed.)¹

“M'entrebanco amb les moquetes de les finques burgeses jo que ahir era una descalça”, escriu Hélène Cixous a la seva “Carta a Zohra Drif” (1999). Qui, en l'Europa urbana del segle XXI, encara pot entendre aquesta frase?

Cixous hauria pogut –i de fet aquest és el seu punt de partida– construir la metàfora dels peus descalços a partir del malnom francès per als ciutadans marcats amb l'experiència colonial, els «peus negres» d'Algèria. Les metàfores que vénen de l'ús –i de l'abús– continuat arrelen entre la gent i acaben sent el camí més directe per interpretar l'experiència. Amb la repetició de les fórmules, el pensament es torna rígid. I la llengua, al final, ens obliga a pensar d'una manera determinada: caminar descalç es converteix en un estigma.

“La planta del meu cos” d'Hélène Cixous, acariciada pel sòl polsegós i perfumat d'Algèria, ataca la rigidesa d'aquest estereotip. L'autora escriu des de l'experiència del seu cos, a partir d'una autobiografia viscuda dins de la carn. De petita, el seu gos Fips la va atacar com el seu “propi bessó enfurimat” i li va marcar el peu amb unes cicatrius que no està disposada a oblidar. El gosset encadenat és la figura de la submissió, però també de la ràbia que explota d'una manera cega i es precipita damunt allò que té més a prop.

En el llibre *La llengua m'és l'únic refugi* són recollits textos de Cixous escrits a partir del 1988. L'escriptora hi reflexiona sobre la dominació: “érem interpretats per força en l'obra de teatre, sota una falsa identitat”. Les màscares petrificades eren les que deien la veritat, no hi havia cap paper individual disponible, a dalt de l'escenari hi havia “els àrabs” i “els francesos”. Un antagonisme brutal de llum i d'ombra sense cap gradació o matís possible.

La colonització significa utilitzar les persones com a moneda de canvi en uns relats dominants que els neguen fins i tot l'existència. Les persones, que són posades a l'escenari com unes fitxes sense autonomia pròpia, no tenien veu, només cos. Un cos utilitzable per als propòsits dels altres. Un cos mut és incapaç de rebel·lió. Lluny de la metròpoli amb els seus matisos i les seves complexitats, la vida en la colònia era “el regne de la injúria i de l'apòs-

¹ Edició, traducció i pròleg de Joana Masó, amb la col·laboració de Maria Oliver, Arnau Pons i Marta Segarra.

trof". L'exclusió colonial es basa en unes categories absolutament rígides, inamovibles. Cixous sap perfectament per què escriu "àrabs" entre cometes. Per trencar les cadenes de dominació, li cal trencar les identitats-monòlit. I també li cal ser conscient de la ceguesa que domina els titelles creats per al gust d'un Estat. "Podies passejar entre la multitud algeriana sense veure'ls", diu. El mot "àrabs" era com una goma d'esborrar màgica, no calia veure la ràbia dels humiliats ni l'odi provocat per l'opressió, si la gent era agrupada sota una categoria d'exclusió ben definida. Els "europeus" fruien de la diferència que els separava dels àrabs *bruts-ganduls-lladres-inútils*.

El xoc entre els complexos sistemes d'exclusió que relata Cixous a l'Algèria colonial demostra la connexió íntima entre el colonialisme del segle XIX i el nazisme. El racisme que Hitler imposa en el seu *Reich* va poder ser tan terriblement devastador perquè hi havia models de pensament previs que permetien de convertir les vides opaques i invisibles en unes vides negligibles.

El gest individual de rebel·lió d'Hélène Cixous consisteix a introduir-se dins de la llengua francesa, apropiant-se-la, tot i que el seu cognom resulti dins d'aquest sistema "impronunciable i inortografiable". No hi ha un espai físic on vulgui ancorar la seva vida, sinó que vol habitar dins d'una llengua, dins de la llengua francesa "i els seus subterranis".

El volum *La llengua m'és l'únic refugi*, en acurada edició de Joana Masó, és per això un repte molt especial, no només per haver aconseguit de fer una tria de textos significativa d'una autora amb un corpus tan ampli i complex, sinó sobretot per l'esforç intel·lectual que exigeixen les traduccions. Maria Oliver, Arnau Pons, Marta Segarra i Joana Masó han traduït textos tan endeutats amb el seu idioma que són pensats per ser intraduïbles. Per traduir-los, calia construir de bell nou els lligams conceptuals –*nassut, nascut, no-nascut*, per exemple– que l'autora havia creat dins del francès. La traducció no significa pas adaptar els mots dels altres als nostres patrons ja existents. L'estratègia de la intraduïbilitat és part d'un pensament polític, com aclareix Jaques Derrida en l'entrevista al final del llibre: fer arribar allò "que els esquemes disponibles no aconsegueixen preveure".

Llegir el món lingüísticament, com una enorme metàfora, fa aflorar els *tertium comparationis* amb els quals els conflictes i tensions s'interpreten com si hi hagués arreu sempre els mateixos ingredients i mecanismes comparables. Aquesta "lectura" de l'actualitat és ben visible en la breu peça teatral *All!*, que va escriure per denunciar el perill que suposava Jörg Haider per a tot Europa. L'amenaça no es va realitzar, el polític austríac va morir en un accident de cotxe, envoltat d'escàndol per l'alta taxa d'alcohol i les insinuacions sobre la seva homosexualitat. Amb la desaparició del líder "sense bigoti i el floc" de les pantalles televisives sembla que ja podem passar pàgina i oblidar els rètols bilingües de Pilberg que mai no duren més d'una nit. Haider feia por per la seva semblança amb Hitler, simplement, perquè "quan veus una foto d'en Haider de seguida t'hi fixes: el bigoti i el floc se'ls ha tallat".

Eri i Selma, dues dones grans que en la intimitat de la seva cuina preparen la *Leberhäckele* veuen, però, més enllà dels rígids fantasmes que els mitjans pretenen ressuscitar del passat. A Caríntia també coneixen bé l'ombra d'aquell terrible fet que "hi havia jueus a Viena que deien ben convençuts que en Hitler havia de venir a posar ordre". Els eslovens també ho deien i ara no poden reconstruir la seva memòria ni com a víctimes ni com a vencedors i per això obliden, amaguen –i voten partits que com Haider prometen la llibertat i el futur. Damunt d'una base sòlida d'algú que sap i que veu i que vol saber i que vol veure-ho tot, Hélène Cixous construeix tota la seva escriptura com una lluita contra els models de pensament imposats. Són molts anys de preparar a diari el trinxat de fetge, aquest és el plat que fan les dues protagonistes del seu drama després de tornar d'Osnabrück.

¿Es pot llegir allò que les lletres oculten conscientment? ¿O bé ens cal en última instància admetre que el misteri és una única resposta? "No sóc jo qui domina, em sotmeto als oracles", diu Cixous en l'entrevista compartida amb Jaques Derrida. La "paraula bufada" de Derrida és un concepte en què l'escriptura acull dins seu altres, homes i dones, respectant la tessitura de les seves veus i modulant el discurs perquè pugui arribar als oients. El tresor lèxic i sintàctic ofereix a Derrida descobertes inesperades, pot dir coses que no tenia previst dir, coses que surten soles des del si de la llengua, tal com diu en l'entrevista: "el que passa sense mi passant per mi".

El filòsof Derrida admet sobriament que aquesta missió al servei de la llengua comporta "una certa irresponsabilitat". Cert, una llengua convertida en un mecanisme de patrons rígids, utilitzats irreflexivament, automàticament, és allò que denuncien els primers assaigs del volum de *La llengua m'és l'únic refugi*. O bé la llegenda és llegida per desxifrar els components, comprendre els elements del teixit, veure els vectors de forces que l'han construïda, o bé es converteix en un mite utilitzable a voluntat. Deixar, com diu Cixous en l'entrevista, que "l'inconscient també pugui parlar: allò que se m'escapa, que jo no controlo" no és cap garantia d'evitar la fixació fetitxista de les diferències. Més aviat a l'inrevés, l'exclusió sempre funciona com un gest irreflexiu –és així i prou.

Allò que fa mal, la ment ho oblida. Cal furgar a consciència dins les imatges oníriques per comprendre quins fantasmes han sortit a la llum involuntàriament. Els nois que desafien el fred i la humitat dels camins són avui part de lectures obligatòries i prou. Res ja no vincula la realitat de les voreres enrajolades amb les competicions primaverals de caminar sense sabates dels Sawyer i Huckleberry. Mark Twain bé va denunciar el racisme de l'Amèrica profunda del seu temps. Les entremaliadures dels seus herois adolescents, però, són odiades pels estudiants actuals perquè s'han convertit en un corpus rígid i anacrònic. Un oblit absolut, amnèsic, ens nega la capacitat de sentir el terra sota els peus. L'apòstrof que amaga el peu nu és greu perquè la pròspera i civilitzada Europa d'avui també havia gestat un món en què el calçat era en una qüestió de supervivència. Els esclops, lligats al peu amb una tira de lona que s'estripa, són els protagonistes d'un relat que Boris Pahor publica el 1948 a Trieste. L'aporia dels presoners és com conservar

La llengua m'és l'únic refugi

enganxada damunt del peu la sola de fusta un cop les tires s'hagin esfilagarsat. O, com diu Jean Améry, com conservar els fràgils botons de les camises de ratlles, sense que hi hagi cap possibilitat ni de fil ni d'agulla ni de botons de recanvi...

Hélène Cixous, que conserva la consciència del cos, ens mostra com la llengua empresona les experiències i les esmussa abans de deixar-les dipositar en un llegat comú. Gràcies a la llengua, tots oblidem una mica més fàcilment el que hi ha hagut. Les arestes que surten per sota d'una expressió com els *pied-noirs* obliguen a seguir el fil a l'interior dels mots.

SIMONA ŠKRABEC